

LIBRIS

We know
books

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
FOCȘA, DANIEL

Prăbușirea dictaturii regale : (3-6 septembrie 1940)
/ Daniel Focșa. - București : Eikon, 2024
Conține bibliografie
ISBN 978-606-49-1257-2

32
94

Imagini/obiecte din colecția autorului

DTP: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

Daniel Focșa

*Prăbușirea
dictaturii regale
(3 – 6 septembrie 1940)*

E I K O N

București, 2024

Cuprins

Introducere.....	9
I. Imaginea regelui Carol al II-lea și adversarii ei. Septembrie 1940.....	13
II. În culisele Palatului Regal.....	23
III. Schimbarea regimului politic reflectată în presa centrală.....	51
1. Carol al II-lea, marele vinovat.....	53
2. Camarila, responsabilă de dezastrul țării.....	67
3. Un antisemitism virulent în paginile „Neamului Românesc”.....	80
4. Condamnarea morală a lui Nicolae Iorga.....	83
5. Cazul ziarului „România”.....	86
6. Cuziștii.....	88
7. Liberalii și țărăniștii.....	89
8. Șubredul apogeu al Gărzii de Fier.....	92
9. Noua domnie.....	103
Bibliografie.....	113
Ilustrații.....	119

I.

*Imaginea regelui Carol al II-lea
și adversarii ei. Septembrie 1940*

„Jeune et vaillant héros, dont la haute sagesse
N'est point le fruit tardif d'une lente vieillesse
Et qui seul, sans ministre, à l'exemple des dieux
Soutiens tout par toi-même, et vois tout par tes yeux...”

Boileau, *Discours au Roi*

„Carol pentru mine este cel mai pustiitor flagel care s-a abătut vreodată asupra Țării Românești, mai rău decât Hunii, Avarii, Gepizii, Pecenegii, podghiazurile tătărești și șlehticii polonezi, decât potopul, grindina, seceta, invazia lui Carol-Robert, ciurma lui Caragea, incursiunile lui Pasvantoglu, expedițiile punitive turcești, pașa din Silistra, cazacii, dragostea puterii ocrotitoare după 1774, incendiile, cutremurele, lăcustele, despăduririle, revărsările de ape, răpirile de teritorii, prăvălirile de morene, fumăritul, surpările de terenuri, ruperile de zăgăzuri, filoxera, gărgărița, ocupațiile austriece și rusești, decât puțurile otrăvite, femeile siluite de năvălitori, copiii luați ca ieniceri, decât prăbușirile de turnuri, decât bisericile pângărite, decât Mohamad, Baiazid, Suleiman și Fuad, decât orice. *Ubu roi* în persoană, am venit să-i tundem de bani, să legăm măgarul de gard și să ne ușchim”.

N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*

În august 1940, pe fundalul unui dezastru teritorial ce prefăcuse în țândări România Mare, se încheia, în fapt, o epocă remarcabilă din istoria acestei țări.

Se cuvine precizat de la început că decada domniei acestui hulit și contestat suveran, Carol al II-lea, sfârșită printr-o dezmembrare a teritoriului național, pe fondul unei izolări diplomatice și într-un context european dintre cele mai dificile, coincide totuși cu un apogeu cultural și național neegalat în nicio altă epocă istorică.

Criza prin care trecea România în primele zile ale lunii septembrie 1940 trebuie privită nuanțat. Este poate exagerată ideea unui „stat bolnav” (cum se exprima Ion Antonescu), ideea unui putregai care trebuia extirpat la toate nivelurile. Dacă această criză morală afectase profund clasa politică – și mă refer la acei politicieni care slujiseră cu zel dictatura regală – ea nu cuprinsese însă ansamblul societății românești, care trăia încă o epocă de normalitate.

Vinovăția pentru această situație nu se poate arunca asupra unui singur om; pe de altă parte, ar fi interesant de examinat starea morală în care se găsea politica românească la 8 iunie 1930.

Puțini suverani cunoscuseră popularitatea pe care principele Carol a avut-o la urcarea sa pe tron. Într-o țară dezamăgită de mediocritatea Regenței și, nu mai puțin, de guvernarea partidelor politice veșnic rivale, Carol a putut apărea ca personalitatea salvatoare, omul indispensabil al momentului, care să pună ordine în zona politicului și să insuflă acestuia un aer de proșpețime și de vigoare. La scurtă vreme după restaurație, Constantin Argetoianu prezenta regelui un program de înnoire radicală a sistemului politic din România, care dacă ar fi fost adoptat atunci, ar fi grăbit probabil cu opt ani instaurarea regimului personal impus în februarie 1938. Programul lui Argetoianu nu era doar produsul singular al unui creier lucid dar cinic. Ideea inconsistenței sistemului pluripartit își făcea tot mai mult loc în epocă, iar falimentul democrației începea să nu mai fie prezis numai de legionari ori de cuziști. Este discutabil dacă momentul februarie 1938 va reprezenta lovitura de grație dată democrației românești sau, dimpotrivă, fructul nedorit și neprevăzut a peste două decenii de vot universal, parlamentarism fără substanță și sterile lupte între partide.

În fine, nu am fi prea departe de adevăr afirmând că, totuși, epoca anilor 1938 – 1940, adică „dictatura regală”, dincolo de asasinatle odioase din noiembrie 1938 și septembrie 1939 prin care fuseseră suprimați fără judecată, de către regim, numeroși membri marcantți ai Mișcării Legionare, dincolo de opereta partidului unic și a celorlalte apanaje dictatoriale, a

reprezentat o ultimă perioadă de normalitate și de înflorire, dacă nu politică, atunci măcar economică, socială și culturală în România, înainte de veritabilele dictaturi care îi vor succeda. În 1940 societatea, care reprezintă sufletul viu al unei țări, continua să reacționeze normal. În sânul ei se păstra încă acea Românie tradițională, a respectului pentru valorile naționale și creștine, pentru ierarhia socială, pentru ceea ce era autentic românesc.

După prăbușirea frontierelor, cineva trebuia să răspundă, iar cei care aveau vechi polițe de plătit nu au pierdut această ocazie. În ultimele întrevederi avute, marginalizații și căzuții în dizgrație Iuliu Maniu, George Brătianu, Ion Antonescu, Mihail Manoilescu, făcându-se ecoul clasei politice românești, i-au reproșat regelui același lucru: dezastrul granițelor, pentru care Carol trebuia acum să își asume întreaga răspundere. Să reamintim că față de Maniu și Brătianu regele resimțea o vie antipatie (sentimentele erau reciproce de altfel) iar față de fiul lui Ionel Brătianu se adăuga și disprețul. Acesta i-a reproșat în noaptea abdicării: „Priviți cartă României cum ați primit-o și cartă de azi. V-ați declarat șeful Partidului Națiunii, conducător și răspunzător. Aveți răspundere, trebuie să abdicăți”. La rândul său, Iuliu Maniu fusese la fel de tranșant, cu câteva zile mai înainte, la 30 august: „În politică greșelile se plătesc și se sancționează, ca și în viața socială de toate zilele”, îi spusese el regelui. Fiind întrebat de acesta, poate și ușor ironic, dacă crede în consecință

că trebuie să abdice, Maniu îi răspunsesse franc: „Da, Maiestate, nu văd altă ieșire”².

Astăzi, perspectiva istorică și sursele pe care le avem la dispoziție determină pe unii istorici români să concluzioneze că vina pentru pierderea teritoriilor, din vara lui 1940, nu îi aparținea în întregime lui Carol. Altcineva în locul său nu ar fi putut face mai mult³.

* * *

Imaginea regelui Carol al II-lea a suferit o anumită erodare pe parcursul domniei acestuia, culminând cu explozia de resentimente produsă în septembrie 1940. A existat, mai ales între anii 1938 – 1940, un adevărat cult oficial al personalității suveranului, care lua proporții crescânde o dată cu trecerea timpului. În acest scop, au acționat și diverse organizații precum OETR (Oficiul pentru Educația Tineretului Român), Straja Țării, în rândul tineretului școlar. În plus, exista deja o mass-media modernă, care și-a adus și ea contribuția, prin presa guvernamentală, prin emisiunile de la radio, prin jurnalele de actualități de la cinema. Această mass-media modernă pătrundea în mult mai mică măsură în lumea satelor, de altfel foarte tradiționalistă și atașată dinastiei. Erodarea imaginii regelui Carol al II-lea a progresat o dată cu gafele, greșelile și crimele pe care în final le-a înfăptuit, spre sfârșitul domniei și al regimului.

Răbufnirea din primele zile ale lunii septembrie 1940 era previzibilă. Întreaga propagandă, de-a lungul unui deceniu, paradoxal, nu a făcut decât să pregătească – prin supra-saturare – reacția produsă după prăbușirea regimului. Domnia lui Carol s-a sfârșit, nu mai puțin aventuros decât a debutat, printr-o fugă din țara în care a lăsat, finalmente, un gust amar.

În cazul lui Carol al II-lea, din momentul abdicării, practic nu mai a existat o evoluție a imaginii sale până în zilele noastre. Este printre puținele personaje din istoria recentă a cărui imagine a rămas statică și negativă, nemaipărăsind șablonul care i s-a fixat după 6 septembrie 1940. Guvernarea legionară l-a diabolizat, pentru motive de regulă întemeiate. Alteori, era urât pentru rațiuni foarte subiective, ca în cazul lui Emil Cioran. Acesta povestește într-un interviu acordat în anii '80: „Eram împotriva regelui, îl uram cu o ură feroce, care provenea dintr-un fapt foarte precis: în fiecare zi, citeam într-o bibliotecă ce se afla în fața Palatului Regal (eram cam sărac) și-l vedeam pe rege ieșind și intrând etc. Am sfârșit prin a avea o ură îndârjită împotriva lui (convorbire cu Lea Vergine, 1984)”⁴.

Regele dorise să se folosească de Mișcarea Legionară pentru atingerea propriilor sale ambiții dictatoriale, ceea ce legionarii au avut curajul de a refuza. Carol nu i-a iertat niciodată această ofensă lui Codreanu – considerată de rege o provocare – și astfel, Căpitanul i-a apărut ca dușmanul său personal. Când ostilitatea dintre Gardă și suveran a devenit o piedică pentru acesta

din urmă în realizarea scopurilor sale, soluția suprimării fizice a capilor mișcării s-a impus de la sine și a fost pusă în practică de obedientul Armand Călinescu. În afară de morții din rândurile lor și abuzurile făcute continuu contra mișcării, în afară de filosemitism, imoralitate, corupție și cupiditate, legionarii mai reproșau regelui, ca și partidelor istorice „compromise” (PNT, PNL), nefasta alianță cu Anglia și Franța; deci, un fel de scleroză și încremenire în proiect a politicii externe românești, care nu putea abandona alianțele tradiționale, într-un context internațional în care acestea începeau să își piardă utilitatea, în timp ce Germania era dispusă să garanteze integritatea țării.

Evenimentele din iunie – august 1940 le-au dat dreptate.

În consecință, legionarii i-au construit lui Carol o imagine eminentemente negativă și malefică, ridicând în persoana sa negativul la rangul de trăsătură definitorie. Imaginea aceasta a fost continuată apoi și de generalul Ion Antonescu, care îl învinuia de dezastrul țării, iar resentimentele personale ale acestuia față de rege sunt cunoscute. Chiar imaginea fizică a fostului suveran trebuia să dispară după 6 septembrie 1940 din ochii publicului și să fie uitată. În presă nu a mai fost publicată nicio fotografie a fostului rege. Monedele cu efigia sa au fost în scurt timp topite. Mărcile poștale au fost retrase în totalitate din circulație la 1 noiembrie 1940, deci în mai puțin de două luni de la abdicare, printr-un ordin al Direcției Generale PTT (nr. 3315/43 din 1940)⁵.

Pentru a avea un termen de comparație, să reamintim că nici măcar comuniștii, în 1948, după proclamarea RPR, nu au retras atât de repede numerarul sau timbrele cu efigia regelui Mihai.

A rămas în mentalul colectiv ideea că regele Carol al II-lea a fost un conducător rău și netrebnic, care s-a făcut vinovat de distrugerea sistemului democratic, de prăbușirea hotarelor României Mari, de instaurarea primei dictaturi din țara noastră și, pe plan personal, de imoralitate și corupție. Ceea ce, în linii generale, este adevărat.

Propaganda comunistă a preluat această idee fără nuanțe punându-i în seamă, pe lângă acuzațiile clasice, și prigonirea mișcării comuniste și a clasei muncitoare. Deloc surprinzător, de prigonirea Mișcării Legionare s-a vorbit mult mai puțin.

Într-o anumită măsură, acest personaj a fost contestat și prin prisma contextului politic al fiecărei epoci care i-a succedat: în vremea guvernării legionare și a lui Antonescu, fostul rege era considerat prigonitorul tineretului naționalist, apoi cel căruia i se datorează corupția și dezorganizarea statului; pentru regimul comunist el a însemnat despotul din fruntea oligarhiei burghezo-moșierești, parazitul care suga sângele poporului muncitor; după 1989, Carol a devenit distrugătorul sistemului democratic și cel care a instaurat prima dictatură.

Rămâne ca istoriografia de mâine să facă nuanțările necesare.